

REALIZACJA IDEI INTEGRACJI W DZIAŁALNOŚCI SIÓSTR SŁUŻEBNICZEK BDNP W OŚRODKU INTEGRACYJNYM W DĘBICY W ŚWIETLE SYSTEMU WYCHOWANIA BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO

Rozprawy Społeczne, nr 2 (VI), 2012

Maria Opiela

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Streszczenie: Edmund Bojanowski stworzył dynamiczny, spójny, otwarty system wychowania o szerokim i zintegrowanym zakresie działania. U jego podstaw leży chrześcijańska koncepcja człowieka, a pełny rozwój osoby ludzkiej dokonuje się na drodze jej integralnego wychowania i formacji. Integralność wychowania dotyczy ujmowania osoby we wszystkich wymiarach i całości jej życia, warunków rozwoju i działań, kontekstu czasowego i przestrzennego. Rozwiązanie systemowe służy realizacji idei ochrony osoby w relacjach z innymi budowanych dzięki integracji międzypokoleniowej na wzór rodziny. Taki rodzaj integracji dotyczy nie tylko sytuacji trudnych, obejmuje całość życia społecznego, z troską o najsłabszych jego członków – dzieci, seniorów, chorych, ubogich moralnie i materialnie. Integracja tej zróżnicowanej grupy dotyczy wielu płaszczyzn – różnic stanu zdrowia, sprawności fizycznej i umysłowej, wieku, statusu materialnego i kulturowego, uzdolnień i umiejętności. Przykładem realizacji tak rozumianej integracji jest Ośrodek Integracyjny Sióstr Służebniczek BDNP w Dębicy. W jego skład wchodzi: przedszkole integracyjne, świetlica profilaktyczno-wychowawcza dla dzieci i młodzieży oraz dom dziennego pobytu dla osób starszych i samotnych.

Słowa kluczowe: dzieci, młodzi, seniorzy, wychowanie integralne, system wychowania, integracja międzypokoleniowa

Wstęp

Podjmując temat dotyczący wielowymiarowego obszaru integracji w odniesieniu do człowieka w różnym wieku oraz grup społecznych jako sposobu współistnienia w zróżnicowanym społeczeństwie, zwracamy uwagę na dwa jego aspekty. Z jednej strony jako element procesu integracji społecznej od strony współpracy różnych podmiotów na jej rzecz. Z drugiej zaś jako narzędzie poznania, rozumienia i rozwiązywania problemów i barier, realizacji szans i możliwości pomocy osobom będących w potrzebie na drodze integracji. Nawiązując do systemu wychowania bł. Edmunda Bojanowskiego i jego realizacji zostaną wskazane różne płaszczyzny integracji w wymiarze indywidualnym i społecznym. Nie ma bowiem lepszej drogi do budowania trwałych podstaw współpracy na rzecz ochrony osoby, upowszechniania i rozwoju idei aktywnej integracji w poszanowaniu różnorodności osobowej i społeczno - kulturowej jak wychowanie. Zaprezentowana zostanie praktyczna realizacja integracji międzypokoleniowej jako propozycja metod i form pracy z dziećmi, młodzieżą i osobami dorosłymi na przykładzie działań podejmowanych w Ośrodku Integracyjnym Sióstr Służebniczek w Dębicy. W oparciu o koncepcję pedagogiczną bł. E. Bojanowskiego Siostry realizują w swych działaniach m.in. ideę integracji na wielu płaszczyznach ludzkich relacji i potrzeb dokonującej się jako wsparcie społeczne oparte na modelu rodzinnym. Dokonuje się ono w oparciu o ideę ochrony, której istotą jest takie wzmocnienie osób i wspólnot, by rozwijały się i twórczo działały na rzecz dobra własnego i ludzkiej społeczności.

Idea integracji w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego

Edmund Bojanowski stworzył system wychowania, który weryfikował i udoskonalał w praktyce realizowanej w ochronkach. Sam wielokrotnie sygnalizował swą intencję, że chodzi mu o ciągłą, całościową i harmonijną, czyli systemową organizację działań, a nie jedynie dorywcze czy aspektowe podejście do jednostkowych problemów i potrzeb. Używał pojęcia *system* zarówno w odniesieniu do już istniejących rozwiązań praktycznych, z których korzystał, jak i do własnej koncepcji wychowania i wprowadzenia jej w życie. System ten jest realizowany do dzisiaj bez szkody dla jego tożsamości mimo dostosowywania do aktualnych potrzeb. W opracowaniach określa się go mianem systemu ochronkowego (Smoll 1969), w którym wyodrębniła się dwa jego wymiary. Pierwszym jest wymiar strukturalny systemu, do którego należy władza, członkowie, program działania i formy organizacyjne, co zostało dokładnie przez Bojanowskiego przemyślane i zorganizowane. W tym celu powołał do życia Zgromadzenie Służebniczek, postarał się o zatwierdzenie go przez władzę kościelną i stworzył instytucję ochrony określając dokładnie zasady jej działania. Drugim jest wymiar funkcjonalny, czyli cel, wzorzec, zasady, normy działania, zarówno teoretyczne jak i praktyczne. Wszystkie te elementy organizują wewnętrzne życie systemu (Smoll 1991).

Wychodząc od pogłębionej diagnozy potrzeb środowiska Bojanowski dążył do zorganizowania adekwatnego sposobu zaradzenia potrzebom konkretnych osób i wspólnot. Najważniejszym było zapewnienie stałych podstaw integralnego rozwoju

i wychowania dzieci od najmłodszych lat do czasu podjęcia nauki w szkole, wsparcie rodziny i społeczeństwa w moralnym odrodzeniu i doskonaleniu wielorakich warunków ludzkiego życia i działania. Pełne zrozumienie idei systemu wychowania Bojanowskiego wymaga uwzględnienia jego założeń światopoglądowych i filozoficznych oraz budowanej na nich praktyki wychowawczej, instytucjonalnej, organizacyjnej.

Punktem wyjścia dla określenia i rozumienia istoty integracji inspirowanej przez bł. E. Bojanowskiego jest chrześcijańska koncepcja człowieka jako osoby, z uwzględnieniem jej wymiaru cielesno – duchowego oraz roli wspólnoty. Odpowiada jej koncepcja wychowania integralnego, którego istotą jest pełny, harmonijny rozwój osoby ludzkiej w jej wymiarze doczesnym i nadprzyrodzonym. Bojanowski wychodził z założenia, że „zadaniem wczesnego wychowania nie jest żadna szkolna nauka, lecz nauka życia” (B-f-1, k. 12v). Taka nauka mogła dokonywać się skutecznie jedynie w relacjach osobowych, odpowiadających naturze ludzkiej, której ideałem jest miłość. Wzorem realizacji takich relacji jest rodzina, a ich modelem jest miłość bliźniego realizowana w wymiarze natury, religii i historii. Integralność wychowania dotyczy pełnego ujmowania osoby ludzkiej, całości jej życia, warunków rozwoju, życia i działań, kontekstu czasowego i przestrzennego. Realizacja tak ważnych celów i zadań potrzebowała organizacji właściwego środowiska życia i działań edukacyjnych, co wymagało rozwiązań systemowych.

Bojanowski stworzył dynamiczny, spójny, otwarty system pomocy dziecku, rodzinie i osobom potrzebującym pomocy o szerokim i zintegrowanym zakresie działania. Z jednej strony jest on otwarty na zmiany adaptacyjne wywołane przez czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, a z drugiej stabilny, zachowujący swą tożsamość w zmieniających się warunkach społeczno-kulturowych i historyczno-politycznych. Ta dynamika ciągłości i zmiany, stałości i ponadczasowości systemu wynika z przyjętych przez Bojanowskiego podstaw antropologicznych oraz dobrze przemyślanych rozwiązań organizacyjnych.

Treść założeń i ogólnych celów tego systemu ma charakter religijny, jednak bez marginalizowania któregośkolwiek innego wymiaru życia i rozwoju osoby. Wszystkie powinny być wspierane w proporcjach właściwych dla okresu rozwoju człowieka w ramach wychowania oraz pielęgnowane w osobistej formacji osoby przez całe życie. Z wartości najwyższych, religijnych wynika motywacja wychowawcy do właściwych postaw i działań, gdy zagrożone i odrzucane są wartości, szczególnie wśród ubogich dzieci i młodzieży. Rozumienie istoty człowieka oraz podejście do jego potrzeb i problemów z uwzględnieniem jego sfery nadprzyrodzonej jest źródłem motywacji do służby każdemu człowiekowi. Jest także podstawą do traktowania go z szacunkiem dla jego godności i poczuciem odpowiedzialności za jego integralny rozwój. To wychowanie

dokonywane w pełnym kontekście społecznym, historycznym, gdy chodzi o miejsce i rolę osoby, rodziny, narodu w odniesieniu do historii, tradycji, religii i natury. Instytucja ochrona nie była wyizolowanym środowiskiem, lecz miejscem wychowania poprzez uczestnictwo we wszystkich właściwych życiu człowieka odniesieniach do wzniosłych i trudnych rzeczywistości. Wynikają one z okoliczności związanych z życiem domowym, społecznym i religijnym powiązanych harmonijnie w życiu codziennym.

Bojanowski dał teoretyczne podstawy i wprowadził w praktykę koncepcję, której istotą była idea niesienia pomocy społeczeństwu przez społeczeństwo, uwzględniając najszczytniejsze cele oraz wykorzystując wszelkie zasoby dla ich realizacji. To wzajemna pomoc w ochronie wartości przekazywanych w wychowaniu, a realizowanych w życiu osób, rodzin i narodu, na których buduje się ich wspólne dobro. Taki sposób funkcjonowania społecznego nie generuje negatywnych skutków, jakie mogą się pojawiać w postaci zagrożenia zależnością, pozostawianiem w pozycji gorszej. Nie prowadzi do zaniżonej samooceny z powodu napiętnowania statusem klienta pomocy społecznej, osoby zagrożonej bądź wykluczonej społecznie itp. upokarzającymi określeniami używanymi jako „standardowe”. W koncepcji Bojanowskiego wyraża się to jako odpowiedzialność za siebie i innych, współudział w tworzeniu warunków życia, rozwoju, twórczości oparty na chrześcijańskim systemie wartości. Zmierzają do pełnego rozwoju osób i budowania wspólnoty, a nie jedynie dobrze zorganizowanego środowiska.

Istotą tego systemu jest ochrona. Z jednej strony to profilaktyka jako działalność zapobiegająca zjawiskom szkodliwym dla osoby i społeczeństwa dokonująca się przez wychowanie, czyli „szanowanie, zachowanie, rozwijanie” dobra (B-h-1, k. 20r). Z drugiej strony to opieka i pomoc dokonująca się w służbie, szczególnie tym, którzy żyjąc w trudnych warunkach, doświadczeni brakami, chorobą czy słabością, a pozbawieni bezinteresownej troski stają się bezradni i odrzuceni, czyli przeciwdziałanie złu. Naturalnym środowiskiem życia każdego człowieka jest rodzina, dlatego „ochronianie, szanowanie, zachowywanie zwyczajów, z których idą obyczaje” (B-k-4, k. 29r; B-h-1, k. 3r), było wzorowane i nastawione na rodzinę. Także na ochronę wartości, z których wyrastają zasady jej życia oraz integralnego rozwoju i życia jej członków. W tej koncepcji każda grupa społeczna w swej strukturze, funkcjonowaniu, więziach, obyczajach powinna wzorować się na rodzinie. Priorytetem było wsparcie rodziców naturalnych w rozwoju i wychowaniu dzieci, a w razie braku rodziców zastąpienie ich. Ważne jest korygowanie i nadawanie właściwego kierunku zaniebanemu przez rodziców wychowaniu. Motywacja płynie tu ze względów religijnych i moralnych. Wychowanie dziecka powinno służyć jego integralnemu rozwojowi nie tylko dla jego osobistego dobra i szczęścia, ale też dla dobra najbliższej społeczności i dobra Ojczyzny.

Chodzi w nim o wykorzystanie potencjału, dynamizmów, wartości i możliwości tkwiących we wspólnotach i osobach, zainwestowanie ich w dobro społeczeństwa. Dobro to wyrazi się konkretnie w jakości życia poszczególnych osób, czyli w ich zdrowiu, rozwoju, twórczości, obyczajach oraz w jakości warunków życia, czyli w kulturze, relacjach i więziach społecznych, możliwościach nauki, pracy, zwyczajach i dobrach materialnych.

Ochronka w koncepcji Bojanowskiego to instytucja, która oddziałuje nie tylko na dzieci i rodziny, ale jest otwarta także na potrzeby środowiska, a szczególnie ubogich i chorych. Dla realizacji skutecznej pomocy zawsze współpracowała ona z władzami świeckimi i kościelnymi, z innymi instytucjami. W sytuacjach nowych i trudnych dla społeczeństwa, podejmowała działania adekwatne do zaistniałych potrzeb i problemów społecznych.

Za najważniejszą w organizacji ochronki, Bojanowski uważał sprawę ochroniarek, które zajmowały się wychowaniem dzieci przestrzegając w tym najdrobniejszych szczegółów. Czyniły to poprzez osobisty przykład, przekaz wartości, podawane treści, umiejętnie dobrane metody i środki wychowania, odpowiednio dostosowane do wieku i możliwości dziecka oraz stałą współpracę z jego rodziną. Opiekowały się również chorymi i ubogimi, a pracą zarabiała na utrzymanie siebie i ochronki. Zabiegał o to, by ich życie, praca, modlitwa były służbą, która nie upokarza, ale pociąga, uczy, angażuje do współdziałania. W ten sposób dawały przykład autentycznego życia chrześcijańskiego i realizacji najwyższych wartości z poświęceniem i bezinteresownością wynikającymi z przykazania miłości.

Mimo zmiany sytuacji społecznej, kulturowej i politycznej obserwujemy, że pojawiające się dziś problemy społeczne wymagają działań zbliżonych do tych, które zaproponował Bojanowski w XIX wieku. Jego system wychowania sprawdził się i ewaluował w zmieniających się warunkach, w czasie wojny i pokoju, niewoli politycznej i wolności, będąc na tyle elastycznym, że zachował swą tożsamość. Jego aktualność leży w nastawieniu na potrzeby wynikające z natury człowieka, uwzględnianiu jego dobra w odniesieniu do wartości od naturalnych po nadprzyrodzone oraz służbie rozwiązywaniu problemów w wymiarze indywidualnym i społecznym.

Natura człowieka nie zmieniła się, zatem nie zdezaktualizowały się cele wychowania, ale dlatego, że sięgały dalej niż tylko czysto naturalne czy społeczne wartości. Istotne jest również to, że wychowanie nie było wyizolowane z innych działań, lecz umiejętnie powiązane z opieką, kształceniem, profilaktyką nastawione było na potrzeby rozwojowe osoby, rodziny, narodu. W systemie Bojanowskiego wychowanie stanowiło najważniejszy element służby człowiekowi, a szczególnie dziecku, rodzinie, osobom ubogim i chorym. Chociaż osoba stanowiła jego centrum i chodziło o jej integralny rozwój, to jednak należało go ujmować w całym kontekście jej życia i otoczenia, jej potrzeb – od pod-

stawowych po najwyższe. Tak powstawały instytucje wielopłaszczyznowego wsparcia, które służyły całej społeczności, integrując jej członków wokół wspólnych celów i zadań, a jednocześnie świadcząc pomoc i opiekę różnym kategoriom potrzebujących. Bojanowski zwracał uwagę także na niekorzystny wpływ przemian cywilizacyjnych na relacje międzypokoleniowe. Oddalanie się od życia natury powodowało, że oddziaływanie starszego pokolenia na wczesne wychowanie stawało się „zbyt rozumowe”. Ignorowało potrzeby i możliwości rozwojowe wynikające z natury dziecka wprowadzając sztuczność i przeciążanie zbyt wczesnie nauką lekceważąc zabawę. Prowadziło to do pogłębiania różnic i barier w budowaniu relacji i wzajemnej wymianie wartości dla wspólnego dobra (B-h-1, k.11r).

Przy dobrym rozeznaniu problemów konkretnych środowisk i wykorzystaniu możliwości, jakimi dysponujemy biorąc pod uwagę możliwości współczesnych osiągnięć nauki, techniki, służących dobru człowieka, możemy skutecznie odpowiadać na potrzeby dzieci, młodzieży, ubogich, chorych i ich otoczenia. Z powodzeniem możemy przy tym dzisiaj korzystać z systemu Bojanowskiego, który zachował swą dynamikę i aktualność. Odnosimy się do jasno określonych w nim podstawowych pojęć w ujęciu personalizmu chrześcijańskiego i budowanej na nim filozofii, tradycji i kultury. Najważniejsze z tych pojęć dotyczą osoby i wspólnoty - to dziecko, kobieta, rodzina, naród oraz solidarnego i harmonijnego działania dla ich dobra - wychowanie, służba, ochrona.

Jeżeli rodzina uzyska właściwe wsparcie i pomoc w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych zminimalizują się inne problemy społeczne. Jest ona najważniejszym miejscem rozwoju dziecka i życia człowieka, a środowisko rodzinne jest dla jej członków najlepszym z możliwych. Chodzi tu o promowanie rodziny pełnej, wielopokoleniowej, związanej mocnymi więzami opartymi na tradycji, kulturze, religii. Nie znaczy to, że koniecznie mieszka ona pod jednym dachem. Chodzi o uczenie i pomoc w budowaniu więzi emocjonalnych i duchowych, na których rozwija się szacunek, zaufanie, miłość, poczucie przynależności i bezpieczeństwa, obrzędowość związana ze sposobami świętowania, podtrzymywania pamięci o osobach bliskich, akceptacja mimo słabości i błędów, wierność. Szczególnie niezbędnymi są działania wspomagające postawy wspólnotowe, zdolne budować zintegrowane środowisko rodzinne i lokalne. Są one szczególnie ważne i potrzebne, kiedy rodzina jest zagrożona, dotknięta nieszczęściem czy kryzysem, dysfunkcyjna.

Prowadzona przez ponad 160 lat działalność opiekuńczo-wychowawcza Służebniczek według powyższych zasad pokazuje, że wskazania te są wciąż aktualne. Sięganie do systemu bł. E. Bojanowskiego wymaga całościowego jego widzenia i traktowania. Czerpanie pojedynczych pomysłów i technik postępowania, oderwanych rozwiązań organizacyjnych, może być inspirujące i doraźnie sku-

teczne. Jest jednak dalekie od modelu wychowania integralnego, który znalazł się u podstaw działalności Zgromadzenia Służebniczek gwarantując pozytywne efekty tej działalności.

Ośrodek Integracyjny Sióstr Służebniczek BDNP w Dębicy

Przykładem realizacji idei integracji w świetle systemu Bojanowskiego są działania na rzecz osób, rodzin i społeczeństwa w Ośrodku Integracyjnym Sióstr Służebniczek BDNP w Dębicy. W skład tego ośrodka wielorakiego wsparcia dla osób i rodzin w sytuacji trudnej wchodzi: przedszkole integracyjne i placówka opiekuńczo-wychowawcza, prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP oraz dom dziennego pobytu dla osób starszych i samotnych prowadzony przez Stowarzyszenie „Dobroć”. Integracja tej zróżnicowanej grupy podopiecznych dotyczy wielu płaszczyzn – różnic stanu zdrowia, sprawności fizycznej i umysłowej, wieku, statusu materialnego i kulturowego, uzdolnień i umiejętności. Oparta jest na modelu rodzinnym, ukierunkowana na wartości i ich ochronę poprzez szacunek do tradycji i przekazywanie ich w wychowaniu oraz kultywowanie w życiu codziennym.

Ochronka Sióstr Służebniczek BDNP Publiczne Przedszkole Integracyjne obejmuje cztery grupy wiekowe. Razem 80 dzieci zdrowych i niepełnosprawnych, których integracja następuje w czasie zabaw i zajęć wspierających ich rozwój i wychowanie zgodnie z indywidualnymi możliwościami i potrzebami. Celem i misją przedszkola jest integralne wychowanie dzieci, nauczanie i kształtowanie umiejętności istotnych dla wychowania osobowości ukierunkowanych na wartości najwyższe. Prowadzone jest tak, by dzieci stawały się gotowe w przyszłości podjąć wysiłek odpowiedzialności za siebie i innych bazując na konkretnych ideałach i wzorach osobowych czerpanych z Biblii, historii, tradycji i współczesności. Przedszkole podejmuje współpracę z rodziną w procesie wychowania dziecka oraz z innymi instytucjami i organizacjami. Istotne znaczenie ma przekazywanie wartości chrześcijańskich w procesie wychowania dziecka, zachowywaniu tradycji i wsparciu rodziny dla moralnego odradzania i zachowania tożsamości narodu.

Praca wychowawczo – dydaktyczna i opiekuńcza nastawiona jest na udział w szeroko pojętych działaniach integracyjnych dotyczących zróżnicowania co do stanu zdrowia, sprawności, statusu społecznego, materialnego oraz różnic pokoleniowych. Zakres tych oddziaływań przekracza wymiar jedynie widzialny, rozszerzając się na wymiar łaski i transcendencji (Statut Ochronki).

W skład Placówki Opiekuńczo-Wychowawczej „Promyki Nadziei” wchodzi świetlica profilaktyczno-wychowawcza i ośrodek wsparcia dla rodzin dysfunkcyjnych. Przeznaczona jest dla dzieci i młodzieży żyjących w trudnych warunkach materialnych, niezamożnej, potrzebującej wielorakiego

wsparcia, pochodzących z rodzin wielodzietnych, dysfunkcyjnych i środowisk podwyższonego ryzyka. Do świetlicy przyjmowane są małe dzieci, które nie uczęszczają do przedszkola z powodu trudnej sytuacji rodzinnej. Większość podopiecznych to dzieci i młodzież szkolna, przejawiający trudności w zakresie realizacji programu szkolnego, zaburzenia zachowania i defekty uspołecznienia. Przyjmowane są te osoby, które pragną rozwijać potencjał twórczy, zainteresowania i talenty, są zainteresowane ofertą świetlicy i akceptując jej normy, podejmują decyzję o przynależności do niej.

Celem placówki jest integralny rozwój wychowanków w duchu katolickim, eliminowanie istniejących nieprawidłowości rozwojowych i zaburzeń zachowania oraz wsparcie realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzin żyjących w trudnej sytuacji. Placówka nastawiona jest na realizację zadań opiekuńczo-wychowawczych i profilaktycznych ukierunkowanych na pomoc w pełnej integracji społecznej. Ważne jest przygotowanie dzieci do ponoszenia odpowiedzialności za własne postępowanie oraz uczenie samodzielności i umiejętności radzenia sobie w życiu.

Świetlica zapewnia wychowankom pedagogiczną opiekę sprawowaną przez pracowników i wolontariuszy, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, rozwój zainteresowań i umiejętności, organizację zabaw i zajęć, dożywianie, wyposażenie w pomoce i materiały potrzebne do zajęć w placówce. W miarę możliwości świadczy pomoc rzeczową.

Działania świetlicy obejmują zajęcia socjoterapeutyczne i profilaktyczne, edukację kulturalną, organizację czasu wolnego, rozwój umiejętności praktycznych, organizowanie imprez promujących twórczość dzieci i młodzieży, rozwój fizyczny, społeczny i duchowy, ochronę zdrowia, rozwój i kształtowanie postaw patriotycznych. Podejmowane są oddziaływania terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne i logopedyczne oraz profilaktyka uzależnień i przeciwdziałanie przestępczości nieletnich.

W placówce dokonuje się integracja dzieci zdrowych i niepełnosprawnych, z zaburzeniami emocjonalnymi i zachowania, dzieci zaniedbanych z dziećmi wychowywanymi w rodzinach prawidłowo funkcjonujących. Projekty realizowane przy aktywnym udziale wychowanków zmierzają do budowania wspólnoty opartej na miłości, jedności i współdziałaniu. Podejmowane są różne formy współpracy z rodzicami: kontakty indywidualne, zajęcia praktyczne, spotkania organizowane systematycznie (edukacyjne) i okolicznościowo, korzystanie z pomocy specjalistów w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowej, udział w uroczystościach i działalności placówki, korzystanie z opieki duszpasterskiej. Placówka organizuje dla podopiecznych wypoczynek wakacyjny i zimowisko (Regulamin Placówki).

Stowarzyszenie im. Edmunda Bojanowskiego „Dobroć” prowadzi dom dziennego pobytu dla osób starszych i samotnych. Wspiera działalność wszystkich placówek w celu działania na rzecz osób za-

grozonych wykluczeniem społecznym – ich wychowania, opieki, aktywizacji zawodowej i społecznej. W tym samym obiekcie ma swoją siedzibę.

Celem Stowarzyszenia jest działanie na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, działalność oświatowa i opiekuńczo - wychowawcza oraz charytatywna i dobroczynna. We współpracy z urzędami pracy włącza się w promocję zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy. Organizuje działania ukierunkowane na integralny rozwój człowieka według wskazań bł. E. Bojanowskiego promując i wspierając pracę wolontariuszy. Członkowie i wolontariusze Stowarzyszenia angażują się w poszczególnych placówkach w działania na rzecz integracji społecznej, ochrony zdrowia w aspekcie fizycznym, psychicznym i duchowym, podejmowane w celu zapobiegania i przeciwdziałania patologiom społecznym. Ważnym celem działań jest podtrzymywanie tradycji narodowych, praca nad podnoszeniem poziomu świadomości narodowej i kulturowej osób oraz kształtowanie postaw społecznych sprzyjających wspieraniu bądź uczestnictwu w działaniach na rzecz osób potrzebujących pomocy w duchu E. Bojanowskiego.

W ramach struktury wewnętrznej Stowarzyszenia „Dobroć” działają koła terenowe pod nazwą Rodzina bł. Edmunda Bojanowskiego. Koła te określane są nazwą „rodzina”, aby wśród członków podkreślić wzajemną więź w duchu braterskiej i służebnej miłości. Zadaniem ich jest zaangażowanie członków w stałe pogłębianie życia chrześcijańskiego poprzez osobistą formację oraz wsparcie potrzebujących modlitwą, ofiarą i pracą świadczoną w sposób bezinteresowny. Ich celem jest budowanie więzi wielopokoleniowych i rodzinnego klimatu we własnej strukturze oraz w relacji do środowiska, w którym swą troską obejmują najbardziej potrzebujących spośród dzieci, ubogich i chorych (Statut Stowarzyszenia „Dobroć”).

Dom Symeona i Anny – dom dziennego pobytu dla seniorów przeznaczony jest dla osób starszych, samotnych, którzy biorą czynny udział w jego życiu i korzystają z oferowanych usług. Podopieczni mają zapewnione posiłki, wsparcie duchowe, uczestniczą w systematycznych zajęciach aktywizujących i warsztatach terapii zajęciowej. Współpraca z dziećmi ochronki i świetlicy oraz pomoc wolontariuszy służy udzielaniu wsparcia seniorom w sytuacjach trudnych wywołanych samotnością, chorobą lub niesprawnością. Seniorzy mają możliwość korzystania z porad i pomocy pielęgniarskiej lub lekarskiej. Według potrzeby i zainteresowań mają czas na czytanie prasy, oglądanie filmów, spacer, wycieczki.

Ta wielopokoleniowa rodzina ośrodka, to osoby w wieku od 2 do 94 roku życia, i nie brak tu żadnej grupy pokoleniowej. Najmłodszymi są dzieci z ochronki – przedszkola integracyjnego w wieku 3-6 lat i maluchy ze świetlicy w wieku 2-6 lat. Kolejne grupy stanowią dzieci ze świetlicy uczęszcza-

jące do szkół podstawowych w wieku 7-14 lat, młodzież ze świetlicy i wolontariusze – gimnazjaliści i licealiści. Osoby dorosłe to rodzice, wolontariusze i pracownicy – osoby świeckie i siostry – nauczyciele, wychowawcy, instruktorzy zajęć korekcyjnych i praktycznych, a następnie seniorzy – podopieczni domu dziennego pobytu. Wzajemnej wymianie wartości służy dobra organizacja działań, proponowanie konkretnych zajęć i kierowanie tymi, które pojawiają się spontanicznie oraz promocja twórczości i osiągnięć podopiecznych.

Integracja międzypokoleniowa w Ośrodku Integracyjnym Sióstr Służebniczek w Dębicy

Placówki wchodzące w skład ośrodka działają niezależnie od siebie realizując właściwe sobie cele i zadania wynikające z celów i specyfiki programów ich pracy. W swoich grupach uzyskują wsparcie i podejmują działania dostosowane do właściwych swemu wiekowi potrzeb i możliwości, nawiązując wzajemne relacje, współpracują i korygują swe zachowania. Integracja tej zróżnicowanej grupy podopiecznych ukierunkowana jest na dobro każdej osoby i wspólnoty oraz wartości i ich ochronę poprzez szacunek do tradycji. Dokonuje się w codziennym życiu ośrodka, wewnętrznych uroczystościach i imprezach otwartych dla środowiska.

Model rodzinny placówek pomaga, by każdy na miarę swych możliwości podejmował odpowiedzialność za siebie i za drugich, troszczył się o swe otoczenie i przyjmował właściwe sobie role w atmosferze zrozumienia, akceptacji, razem z innymi przeżywając swe problemy i radości. Styl funkcjonowania ośrodka jest kształtowany w otwartości na osoby żyjące w trudnych warunkach, doświadczające chorobą, niepełnosprawnością i różnymi życiowymi trudnościami.

Prowadzone działania wychowawcze, oświatowe, opiekuńcze, twórcze, aktywność ruchowa, artystyczna i praktyczna angażują wszystkich podopiecznych w odpowiednim do wieku i możliwości zakresie i rolach. Każdy dzień organizowany jest tak, by zachowane były właściwe proporcje między nauką, pracą, modlitwą, zabawą, odpoczynkiem. Uwzględnia się wynikające z kalendarza uroczystości, przyjęte formy obrzędowości świętowania uroczystości kościelnych, państwowych, rocznicowych i osobistych. Ważne w funkcjonowaniu zarówno poszczególnych placówek jak i całego ośrodka jest zachowanie rytmu życia wpisanego w każdy dzień, tydzień, miesiąc, pory roku i okresy roku liturgicznego. Wszystkim podopiecznym taki rytm daje poczucie bezpieczeństwa, przynależności do wspólnoty, w której doznaje wsparcia w swym rozwoju i może go udzielać innym. Odbywa się wiele spotkań, zajęć oraz imprez, w których uczestniczą podopieczni z różnych placówek, członkowie ich rodzin, a także pracujące w nich osoby świeckie i siostry. W niepowtarzalnym klimacie tej wielopokoleniowej wspólnoty dokonuje się wzajemna wymiana wartości. Wspólne działania

mają charakter integrujący osoby w różnym wieku, o różnej kondycji zdrowotnej, są okazją do współpracy, świętowania, twórczości i rozrywki, prezentacji osiągnięć i wyrażania myśli.

Realizacja tych form integracji dokonuje się równoległe z działaniami edukacyjnymi skierowanymi do wszystkich podopiecznych. Przez kolejne zajęcia dzieci, młodzie i seniorzy uczą się patrzeć na ludzi starszych w świetle ich godności ludzkiej, która nie zanika w miarę upływu lat i pogarszania się stanu psychicznego i fizycznego. Projekty ukierunkowane na kształtowanie tego typu postawy wymagają przezwycięzania rozpowszechnionych stereotypów, wedle których o wartości człowieka stanowi młodość, aktywność i zdrowie. Realizowane są także stałe i okolicznościowe formy pracy i funkcjonowania ośrodka. Uczestnictwo we wspólnych zajęciach stanowi okazję do pracy, rekreacji i wzmacniania więzi międzypokoleniowe. Wszyscy spotykają się też na wspólnych spotkaniach integracyjnych: świątecznych – Wigilia i spotkanie wielkanocne, festyny rodzinne z okazji Dnia Dziecka i na rozpoczęcie roku szkolnego, wieczornica patriotyczna.

Zajęcia w grupach różnowiekowych odbywają się w ramach „Kuchenki Babuni”, w czasie których seniorki wraz z dziećmi z przygotowują podwieczorki, sałatki, przetwory na zimę. Na spotkaniach seniorów z dziećmi i młodzieżą w ramach „Żywej biblioteki” seniorzy opowiadają np. o zabawach, zabawkach, modzie, zwyczajach z ich dzieciństwa i młodości, o wydarzeniach związanych z regionem, dzielą się wspomnieniami z ich życia. Formą wspólnej twórczości jest teatr międzypokoleniowy i zajęcia ceramiczne. W grupach mieszanych odbywają się zajęcia ruchowe – taneczne, usprawniające, zabawy muzyczne, spartakiady, w czasie których dzieci i młodzież współzawodniczą a seniorzy kibicują.

Styl pracy ośrodka i formy współpracy ze środowiskiem zostały wypracowane z pomocą projektów w ramach rządowego programu FIO i uzyskanych w ramach konkursu ofert środków finansowych. Ich opisy i dokumentacja fotograficzna zamieszczone są na stronie internetowej: http://siostry.net/?page_id=229.

Realizacja projektów integracji międzypokoleniowej rozpoczęła się od I edycji FIO w 2005 r. projektem „Jesteśmy sobie nawzajem potrzebni”, który był kontynuowany 2006 r. w projekcie: „Jesteśmy sobie nawzajem potrzebni - wzajemna wymiana wartości”. Realizacja zadania w tych dwóch etapach dotyczyła problemów dotykających na co dzień relacji międzypokoleniowych. Z jednej strony problemu samotności i izolacji osób w podeszłym wieku dodatkowo dotkniętych chorobą, bezradnością i poczuciem bycia niepotrzebnym. Z drugiej zaś problemu niezrozumienia i braku umiejętności nawiązywania wzajemnych kontaktów pomiędzy osobami starszymi a młodymi. Zdiagnozowano zatem przyczyny, z których rodzą się i pogłębiają wzajemne bariery między pokoleniami. Dokonano też rozeznania podstawowych potrzeb i pragnień wśród

adresatów zadania, przy aktywnym ich udziale. To pozwoliło określić i zrealizować działania budujące w sposób prosty i skuteczny przyjazne relacje sprzyjające wymianie wartości, dające wzajemne wsparcie, zapobiegające izolacji poszczególnych grup pokoleniowych i wykluczeniu społecznemu.

Integracja międzypokoleniowa nie może być doraźnym działaniem przynoszącym równie doraźne efekty, ale procesem. Dzięki działaniom prostym, twórczym i zbliżonym do czynności życia codziennego i rodzinnego, w których sprawdza się szczerłość i głębia relacji, udało się stopniowo przełamywać postawy nieufności, poczucia wyższości bądź izolacji oraz brak zainteresowania pokonywaniem barier między tym, co dawne i nowe, stare i młode. Projekt stwarzał wiele sytuacji, w których adresaci mieli możliwość otwarcia się na innych. U wielu świadomość, że chociaż nie zmieniają swej trudnej sytuacji materialnej czy rodzinnej, to jednak mogą ją inaczej przeżywać, znacznie podniosła poziom ich samooceny i aktywności.

Do osiągnięcia efektów przyczyniły się warsztaty, porady i spotkania z prawnikiem dla wolontariuszy, osób bezrobotnych i rodziców, spotkania integracyjne, w których brali udział adresaci oraz inne zaproszone osoby. Teatr wielopokoleniowy wystawił „Czerwonego Kapturka”, rozpoczęły działalność „Kuchenka Babuni” i „Żywa biblioteka”. Zajęcia praktyczne i artystyczne w pracowniach realizowano w poszczególnych grupach. Zajęcia międzygrupowe dawały możliwość integracji w praktycznym działaniu, wzajemnego wsparcia w dążeniu do wspólnego celu i wspólnego przeżywania imprez, wystaw i uroczystości. Dla wolontariuszy, młodzieży i starszych ważne były spotkania formacyjne oraz szkolenia na temat problemów zdrowotnych ludzi starszych, rodzaju usług opiekuńczych i animacji kulturalnej.

W 2007 r. zrealizowano projekt „Czy jest coś bardziej przyjemnego niż starość otoczona młodością, która chce się czegoś nauczyć?”. Działania nastawione były na inicjatywy podejmowane przez seniorów na rzecz dzieci i ludzi młodych oraz zajęcia edukacyjne dotyczące starości i wielopokoleniowości. Ukierunkowane były na potrzeby indywidualne, grup wiekowych i podejmowane na zasadzie wzajemnego uzupełniania się poszczególnych osób i grup.

Dzięki spotkaniom edukacyjnym dla seniorów opartych na Liście Jana Pawła II do ludzi w podeszłym wieku, ich aktywnemu zaangażowaniu w działania praktyczne z dziećmi i młodzieżą oraz występy dla dzieci zaobserwowano wzrost pozytywnego nastawienia seniorów do własnej starości i do ludzi młodych. Treści spotkań edukacyjno – refleksyjnych dla seniorów poruszyły wiele ukrywanych niepokojów, o których mogli wspólnie rozmawiać, skorygować myślenie, postrzeganie siebie i otaczającej rzeczywistości. Ćwiczenia usprawniające seniorów, także z dziećmi z przedszkola, wpłynęły na poprawę ich kondycji fizycznej i poczucia humoru. Szereg okazji do pokazania pasji i aktywności starszych ludzi

w środowisku zaprezentowało starość w całym jej zróżnicowaniu na tle innych grup wiekowych. Seniorzy wykonali kukiełki i elementy dekoracji potrzebne do występu teatryku kukiełkowego i wystąpili przed kilkoma grupami dzieci z dębickich przedszkoli. Promocja idei integracji międzypokoleniowej w środowisku pomagała zwiększyć solidarność między pokoleniami i przeciwdziałać stereotypowemu postrzeganiu ludzi starych. Rozbudziła zainteresowanie wartością i rolą starości jako etapu wpisanego w każde ludzkie życie.

W 2008 r. zrealizowano projekt „Dobrze, że jesteś!”. Zadanie ukierunkowane było na „wydobycie” z samotności i izolacji społecznej osób starszych. Ze względu na problemy zdrowotne, mniejszą sprawność fizyczną, podeszły wiek, nieprawidłowe więzi z rodziną i otoczeniem popadają oni w samotność i w sposób dotkliwy odczuwają swoją trudną sytuację życiową doświadczając wielorakich braków. Mimo iż samotność bardzo im doskwiera, to jednak trudno im pomóc. W klimacie integracji międzypokoleniowej i jej wypracowanych formach, łatwiej i skuteczniej można realizować ich reintegrację ze środowiskiem. Potrzeba jednak czasu, wiele prostych i szczerych gestów dobroci, akceptacji oraz zrozumienia istoty problemów poszczególnych osób, ze strony tych, którzy pomagają.

W realizacji zadania wykorzystano doświadczenia seniorów z „Domu Symeona i Anny”, którzy poradzili sobie z problemem samotności odnajdując nowe zadania i role na tym etapie życia. Chętnie podjęli oni wolontariat na rzecz znanych sobie osób samotnych w środowisku przy współpracy z dziećmi i ludźmi młodymi. Seniorzy najpierw przygotowali młodych, sięgając do swej młodości, nieraz bardzo trudnej, niespełnionych młodościowych marzeń, niezrozumienia i odrzucenia, braku bliskich i zdrad przyjaciół, chwil cierpienia itp. Dzieci i młodzież w czasie tych rozmów odkrywali, iż sami też na różne sposoby czują się samotni, a często pokrywają to agresją, buntem, rezygnacją z ideałów. Dowiedzieli się również, że to oni spotykając się w ośrodku z seniorami, odwiedzając się, robiąc coś razem lub nawzajem dla siebie, pomogli seniorom na nowo zaistnieć wśród ludzi, wyjść z samotności, sprawić, że są komuś potrzebni, choćby nawet po to, by opowiedzieć o samotności.

Wolontariat seniorów i młodych na rzecz osób samotnych przyczynił się do poszerzenia międzypokoleniowej wspólnoty i rozwoju solidarności przez działania integrujące. Wykorzystano różnorodne środki, by udzielić pozytywnych wzmocnień adresatom zadania przez wspólnotę ośrodka w kontaktach, słowach, działaniach, wykorzystując proste, ale i niezwykle cenne środki, jakimi są obecność, pamięć, poświęcony czas, zrozumienie, docenienie. Wyzwoliło to własną inicjatywę uczestników, dało możliwość wyrażenia siebie i swych uczuć.

Wydrukowano kalendarze „Dobrze, że jesteś!” i pocztówki promujące ideę integracji międzypokoleniowej. Przez członków kół Stowarzyszenia „Dobroć” kalendarze i listy dzieci dotarły do osób

samotnych w wielu innych miejscach w Polsce. Rozpowszechnianie materiałów wypracowanych w projekcie przyczyniło się do rozwinięcia form kontaktu oraz zainspirowało wiele osób do podobnych działań w ich środowiskach. Podjęto tradycyjne możliwości komunikowania się, okazywania sobie wzajemnej akceptacji, szacunku i pozytywnych wzmocnień, odkrywając na nowo ich wartość. Każdy z adresatów i uczestników miał okazję doświadczyć, że jest potrzebny i wartościowy, ma swoje zadania, do spełnienia których potrzebuje innych, by sam mógł wykrzyknąć z radością: Dobrze, że jesteś! oraz wiele okazji, by usłyszeć to samo pod swoim adresem. Pozwoliło to dostrzec fakt, iż samotność nie musi stanowić problemu ludzi w żadnym wieku, gdy dostrzeżemy i zaakceptujemy siebie nawzajem, podejmując wysiłek przemiany własnej i otaczającej nas rzeczywistości. Zmieniło się również nastawienie psychiczne seniorów do własnych problemów związanych ze starością oraz do ludzi młodych. Zaangażowanie w ważne sprawy i poczucie bycia potrzebnym poprawiło się ich kondycję psychiczną i fizyczną.

Cykl zajęć edukacyjnych skierowanych do uczestników dotyczył tematów samotności z wyboru, spowodowanej fizycznym brakiem ludzi i samotności wśród ludzi, która ma swoje istotne źródło przede wszystkim w człowieku, w jego wnętrzu. W każdej grupie wiekowej tematy te prowadziły do ciekawych dyskusji, osobistych refleksji i inspirowały do nowych działań i wzrostu zaangażowania. Przyczyniły się do pomocy osobom starszym oraz rozwoju działań integrujących seniorów i młodych wykorzystujących różne potencjały tych grup pokoleniowych. Wspierało to kształtowanie postaw społecznych i uczestnictwa w działaniach na rzecz osób potrzebujących pomocy w duchu bł. E. Bojanowskiego, dla którego solidarność społeczna była podstawą zarówno w dobroczynności jak i wychowaniu.

Sięganie do wspomnień z przeszłości, rodzinnych pamiątek seniorów pokazanych na wystawie, było okazją do wielu wzruszeń i spojrzenia w nieznane młodym historie. Wzbudziły one ogromne zainteresowanie, pomogły poznać zarówno osobiste przeżycia jak i to, co dotyczy historii i otoczenia. Prezentacja pamiątek i starych przedmiotów, przedstawienie ich wartości i znaczenia oraz wspomnienia z nimi związane sprawiły, że seniorzy przypomnieli sobie wiele ciekawych historii ze swego życia.

Podsumowanie

Zadania dotyczące integracji są priorytetami w działalności wszystkich placówek ośrodka. Przykład tej wielopokoleniowej wspólnoty czyli ok. 200 podopiecznych oraz ich rodzin, pracowników i wolontariuszy świadczy, że integracja dokonuje się najowocniej we wzajemnej wymianie wartości. Skuteczność tych działań daje się zaobserwować w życiu i więzach, jakie zostały na nowo nawiązane w rodzinach i jakie budują się między rodzinami,

grupami pokoleniowymi, poszczególnymi osobami. Od 12 lat realizowana jest koncepcja integracji wewnątrz placówek, ale także podejmowane są działania skierowane ku środowisku.

Liczne i bogate działania i doświadczenie rozwijają się dzięki aktywnemu wspieraniu ich przez Zgromadzenie Sióstr Służebniczek oraz Stowarzyszenie „Dobroć”. Dzięki temu w działania inspirowane systemem wychowania bł. E. Bojanowskiego włączone zostały inne organizacje oraz instytucje i jednostki samorządowe.

Literatura:

1. Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego* (B).
2. Smoll A. (1969), *Psychologiczne podstawy metod wychowania w systemie ochronkowym Edmunda Bojanowskiego (1814 – 1871)*. Maszynopis, Lublin.
3. Smoll A. (1991), *Analiza psychologiczna poglądów pedagogicznych Edmunda Bojanowskiego*, W: *Sługa Boży Edmund Bojanowski i jego troska o człowieka*, Grabonóg, s. 24 - 39.
4. Regulamin Placówki Opiekuńczo – Wychowawczej „Promyki Nadziei” w Dębicy, ul. Krakowska 15.
5. Statut Ochronki Sióstr Służebniczek BDNP Publicznego Przedszkola Integracyjnego w Dębicy, ul. Krakowska 15.
6. Statut Stowarzyszenia im. Edmunda Bojanowskiego „Dobroć” z siedzibą w Dębicy, ul. Krakowska 15.

**THE FULFILMENT OF THE CONCEPT OF INTEGRATION IN THE ACTIVITIES
OF THE SISTERS SERVANTS OF IMMG
IN THE INTEGRATION CENTRE IN DĘBICA, IN THE CONTEXT
OF THE EDUCATION SYSTEM DEVELOPED BY BL. EDMUND BOJANOWSKI**

Social Dissertations, Issue 2 (VI), 2012

Maria Opiela

The John Paul II Catholic University of Lublin

Summary: Edmund Bojanowski has created a dynamic, coherent, and open education framework with a broad and integrated scope of influence. It was founded on the Christian concept of a human being, where the full development of a person is achieved through integral education and formation. The integrity of education relates to perceiving the person in all its dimensions and the totality of its life, developmental conditions and actions, in both temporal and spatial contexts. The systemic solution serves the fulfilment of the concept of protecting the person in its relations with others, formed through intergenerational integration modelled on the family pattern. This kind of integration relates not only to difficult situations. It encompasses the totality of social life, extending care over its weakest participants – children, seniors, people with diseases, the morally and materially poor. Integrating this heterogeneous group involves many dimensions – differences in state of health, physical and mental fitness, age, material and cultural status, talents, and skills. An example in which integration thus understood is being fulfilled is the Integration Centre of the Sister Servants of the Immaculate Mary, Mother of God (BDNP) in Dębica. It is composed of an integration nursery school, a day-care centre for education and prevention for children and young people and a day-care centre for the elderly and people living alone.

Key words: children, young people, senior citizens, integral education, education system, intergenerational integration

Introduction

In discussing the subject of a multi-dimensional integration space for individuals belonging to various age and social groups as a means of enabling their coexistence in a diversified society, two of its aspects should be highlighted. On the one hand, it should be seen as a component of the social integration process in the context of various entities cooperating to create it. On the other, it is a cognitive tool that helps understand and overcome problems and barriers, and take opportunities and chances to assist those in need on their way to integration. Referring to the idea and practice of Bl. Edmund Bojanowski's education system, various integration planes will be identified in both individual and social dimensions. There is no better way to build lasting foundations for cooperation towards protecting the person, or to disseminate and develop the idea of active integration in respecting personal and socio-cultural diversity, than education. The article presents a practical manifestation of the idea of intergenerational integration as a set of proposed methods and forms of working with children, young people and adults that is employed in the Integration Centre of Sister Servants in Dębica. Based on the pedagogical concepts of Bl. E. Bojanowski, the Sisters are putting into practice, *inter alia*, the idea of integration on various planes of human relations and needs, which is achieved in social support based on the family pattern. An important concept behind their activities is the idea of protection, which strives to empower people and communities in a

way that supports their development and capacity for creative action to further both their own and common good.

The idea of integration in Edmund Bojanowski's education system

Edmund Bojanowski created an education system that was then continually verified and enhanced in its practical implementation in nurseries. On numerous occasions, he emphasised that he was interested in a continuous, comprehensive and harmonious – i.e. systemic – organisation of activities, rather than an ad hoc or aspect-based approach to separate problems and needs. He used the concept of a *system* both in relation to the already-implemented practical solutions he employed and to his own understanding of what education is about and how it should be put into place. Despite the need to adjust it to current demand, the system is still being practised with its identity intact. In literature it is referred to as a nursery system (*system ochronkowy*) (Smoll 1969), which is split into two dimensions. The first is the system's structural aspect, which consists of authorities, members, an action programme and organisational forms – a system well-thought-out and organised by Bojanowski himself. That is the purpose for which he established the convent of the Sister Servants, made efforts to obtain approval from Church authorities and created the institution of a nursery, laying out precisely the principles of its

operation. The second dimension is functional – the objective, the model, the rules and norms of action, both theoretical and practical. All these elements inform the inner life of the system (Smoll 1991).

Starting from an in-depth analysis of the needs of the community, Bojanowski pursued the organisation of an optimum way to satisfy the needs of specific individuals and communities. The most important direction was to provide a permanent basis for the integral development and education of children from their early years until they enter school, support from the family and society in the moral regeneration and improvement of various conditions for human life and activity. A thorough understanding of the idea of Bojanowski's education system requires consideration of his outlook and philosophical principles, as well as the educational, institutional, and organisational practices based on them.

The starting point for grasping the essence of integration inspired by Bl. E. Bojanowski is the Christian concept of a human being as a person, considering its body-spirit dimension and the role of the community. This is reflected in the concept of integral education, the essence of which is the comprehensive, harmonious development of a human being in its earthly and eternal forms. Bojanowski worked on the assumption that "the purpose of early education is to teach life rather than some school knowledge" (B-f-1, k. 12v). Such teaching could be effective only in personal relationships, which correspond to the human nature which pursues the ideal of love. The pattern for such relations is the family, and the model is the love for fellow human beings practised on the levels of nature, religion, and history. The integrity of education relates to a comprehensive understanding of the person, the totality of his or her life, the conditions for development, life, and activity, and the temporal and spatial contexts. The implementation of such important goals and tasks required the establishment of a proper environment for life and educational activities – and this called for systemic, comprehensive solutions.

Bojanowski created a dynamic, coherent, and open system for assisting children, families, and those in need, a system with a broad and integrated scope of activities. On the one hand, it is open to adjustments made necessary by external and internal conditions, while on the other it is stable, and can maintain its identity through changing socio-cultural, historical, and political circumstances. These dynamics of continuity and change, permanence and timelessness of the system arise from the anthropological foundations adopted by Bojanowski and well-thought-out organisational solutions.

The content of the principles and basic objectives of this system is of a religious nature, but it does not marginalise any of the other dimensions of life or personal development. All aspects should be supported in proportions appropriate to the development period a human being is in within the framework of education and fostered through the

personal formation of the person over his or her entire life. From the highest, religious values stems the motivation of the educator to uphold proper attitudes and activities in an environment where values are endangered and rejected, particularly among deprived children and young people. Understanding the essence of a human being and approaching its needs and problems while addressing his or her supernatural aspect is a source of motivation to serve people. It is also the basis for treating every human with respect for his or her dignity and with a sense of responsibility for the integral development of the person. This education is effected in the full socio-historical context as to the place and role of the person, family, and nation in relation to history, tradition, religion, and nature. The institution of nurseries was not an isolated environment, but a place for education through participation in all references to the high and difficult realities that characterise every human being's life. These arise from circumstances connected with family, social, and religious life harmoniously woven into everyday life.

Bojanowski laid the theoretical basis for and put into practice a concept based in its essence on the idea of bringing help to society by society, upholding the highest goals and using all the resources necessary to accomplish them. It is mutual assistance in protecting the values passed down by means of education, and practised in the lives of individuals, families, and the nation at large, on which their common good is built. This approach to social participation does not generate the negative outcomes which arise when people fall under the threat of dependence or being at a disadvantage. It does not lead to lowered self-assessment, which is caused by the stigmatisation of being an object of social assistance, a person at risk of or suffering from social exclusion, etc. through being assigned humiliating labels in "standard" use. In Bojanowski's concept this is expressed as a responsibility for yourself and others, a partnership in creating conditions for life, development, and creativity built on the Christian system of values, leading to the formation of individuals and building an actual community rather than merely a well-organised environment.

Protection lies at the core of this system. In one aspect, it promotes the prevention of phenomena that can be harmful to the person and society. This is fulfilled through education, i.e. "the respect, preservation, and fostering" of good (B-h-1, k. 20r). It is also expressed in the care and assistance which is manifested in service, particularly to those who, forced to endure hardships, deprivation, illness, or weaknesses, and being offered no care, become helpless and rejected – the actions are aimed at preventing harm. The natural environment for every human being to thrive is the family, which is why "the protection, respect, and preservation of customs, which give rise to morals" (B-k-4, k. 29r; B-h-l, k. 3r) was based on and aimed at the family; also on the protection of values that give rise to the underlying princi-

ples of its life and the integral development and life of its members. In this concept, any social group in its structure, operation, bonds, and customs, should take its pattern from the family. The priority was to support natural parents in directing the development and upbringing of their children, and should it be impossible to provide a replacement for them. It is important to correct and set proper directions for an aspect of education that parents have neglected. Here, motivation finds its source from religious and moral considerations. A child's education should foster its integral development, not only for its personal good and happiness, but also for the good of the community and the homeland.

The system focusses on taking the potential, the dynamic, the values and capabilities that exist in communities and people, and investing them in the good of society. This good is specifically expressed in the quality of life of individuals – their health, development, creativity, morals, and the quality of living conditions – culture, social relations and bonds, opportunities for learning, work, customs, and material goods.

The nursery, in Bojanowski's understanding, is an institution that affects not only children and families, but is open to the needs of the community, and particularly people afflicted with poverty and illness. To be effective in its assistance, it has always cooperated with the lay and Church authorities, as well as other institutions. In situations that are new and difficult for society, it has taken actions that are adapted to the emerging social needs and problems.

For Bojanowski, the most important aspect in the organisation of a protective nursery (*ochronka*) was the personnel (*ochroniarki*), who provided the education of children while observing the tiniest details. These women practised it through personal example, upheld values, the type of content taught, skilfully selected methods and the means of upbringing, suitable for the particular age and capacity of the child, and through constant cooperation with its family. They also cared for the sick and poor, and earned their and the nursery's subsistence through work. Bojanowski made efforts for their life, work, and prayer to be a service that does not humble or humiliate, but teaches and engages in cooperation. Thus, their daily activity was a paragon of the authentic Christian lifestyle and the fulfilment of the essential values, including the devotion and looking for no personal gain that arise from the commandment to love.

Despite the change in the social, cultural, and political situation, we notice that today's emergent social problems require activities similar to those Bojanowski suggested in the 19th Century. His education system proved itself and evolved under changing conditions, in war and in peace, in chains and in freedom, displaying a flexibility that preserved its identity. Its currency can be found in its focus on the needs arising from human nature, and in considering a human being's good in relation to

values both natural and out-of-this-world and a service to overcome problems in the individual and social spheres.

Human nature has not changed, and therefore, the objectives of education have not shifted. This, however, came about because they aimed higher than strictly natural and social values. It is of equal importance that education was not isolated from other actions, but skilfully combined with care, teaching, and prevention, as well as concentrated on the developmental needs of the person, the family, and the nation. In Bojanowski's system, education was the essential pillar of service to man, and particularly to the child, family, the poor and the sick. Although the person stood at its centre and the main focus was put on integral development, the human being was to be seen in the entire context of his or her life and surroundings, his or her needs – from the most basic to the highest. Thus the institutions of multi-level support were created, integrating its members around common goals and tasks, while providing help and care to various categories of the needy. Bojanowski also noticed the negative influence of civilisational change on intergenerational relations. Drifting away from nature caused the older generation's influence on early education to be too "intellectually-driven". This ignored the developmental needs and opportunities arising from the child's nature, bringing artificiality and the overloading of early learning, whilst neglecting play. Such a situation led to deepening differences and barriers in building relations and exchanging values for the common good (B-h-1, k.11r).

With the good understanding of the problems existing in specific communities and the capability of taking advantage of the opportunities we have at our disposal due to contemporary advances in science and technology we can effectively respond to the needs of children, young, deprived, and poor people and their environments. We can successfully adopt Bojanowski's system to this end, as it has retained its dynamism and currency. We are referring to specifically designated basic concepts in Christian personalism and the philosophy, tradition, and culture that was built on it. The most important of these notions concern the person and the community – the child, the woman, the family, the nation, and solidary and harmonious activities for their benefit – education, service, protection.

If a family is given proper support and assistance in performing its care and education functions, other social problems will dwindle. It is the most important place for a child and a human's life to form, and the family is the best of all possible environments for their members. This relates to promoting a full, multi-generation family, with strong ties based on tradition, culture, and religion. This does not necessarily mean all its members have to live under one roof. It is about teaching and assisting in building emotional and spiritual bonds that foster respect, trust, love, a sense of belonging and security, rituals

connected with celebrations, preserving memory of the loved ones, acceptance despite weaknesses and mistakes, and faithfulness. Activities to support community attitudes are particularly important, as they can help build an integrated family and a local environment. They are especially significant and needed when the family is endangered, when it suffers from a tragedy or crisis, or is dysfunctional.

The 160-year-long care and educational activities of the Sister Servants based on the principles discussed above shows that these rules are still topical. Referring to Bl. E. Bojanowski's system requires a comprehensive perception and treatment. Adopting individual ideas and techniques or displaced organisational solutions may inspire and bring short-term effects. It is, however, very much removed from the model of integral education, which formed the basis of the activities of the Sister Servants guaranteeing highly-positive results.

The Integration Centre of the Sister Servants BDNP in Dębica

An example of the fulfilment of the concept of integration in the context of Bojanowski's system are the activities for the benefit of people, families, and society at the Integration Centre of the Sister Servants BDNP in Dębica. This centre of multi-level support for people and families enduring hardship consists of an integrative nursery school and a care and education institution run by the Convent of the Sister Servants BDNP and a day-care home for the elderly and people living alone managed by the "Dobroć" (Goodness) Association. The integration of this diversified group of subjects covers various dimensions – differences in state of health, physical and mental fitness, age, material and cultural status, talent, and skills. It is based on a family model, directed towards values and their protection through respect for tradition, handing them over by means of education and fostering them in daily life.

The Nursery of the Sister Servants BDNP – Public Integrative Nursery School covers four age groups, 80 children in total, both with and without disabilities, whose integration comes about during play and classes supporting their development and education responding to their individual capabilities and needs. The objective and mission of the nursery school is the integral education of children, teaching and shaping the skills significant to personalities oriented towards the highest values. It is run in such a way as to make children ready to take responsibility for themselves and others in the future, based on the specific ideals and role models derived from the Bible, history, tradition, and contemporary times. In the process of raising the child, the nursery school cooperates with the family and other institutions and organisations. Handing over Christian values in the process of education, preserving tradition, and supporting the family for the moral regeneration and preservation of the nation's identity are impor-

tant aspects of this system.

Education, upbringing, and care are included in broadly understood integrative activities regarding diversity in state of health, fitness, social and material status, and the generation gap. The range of these impacts exceeds the external dimension, extending to the dimension of grace and transcendence (the Nursery's Statutes).

The "Promyki Nadziei" (Rays of Hope) Care and Education Establishment includes a community day-care centre for prevention and education and a support centre for dysfunctional families. It is dedicated to children and young people living in difficult financial conditions, indigent, in need of multi-level support, who come from families with many children, dysfunctional families, and high-risk environments. The community day-care centre accepts children who do not attend nursery schools due to a difficult family situation. Most of the subjects are children and young people from schools with difficulties in keeping to the school programme, behavioural disorders and social defects. It is open to those who wish to develop their artistic potential, interests, and talents, are interested in the range of activities provided by the centre and are willing to accept its rules when deciding to use its services.

The centre aims at the integral development of its subjects in the spirit of the Catholic faith, the elimination of existing developmental and behavioural deficiencies and support in the implementation of the care and education functions of families in hardship. The centre conducts its care, education, and preventive activities with a view to assisting full social integration. It is important to prepare children to take responsibility for their own actions and teach them self-reliance and resourcefulness.

The community day-care centre provides its subjects with pedagogical care from employees and volunteers, assists in learning, organises spare time, fosters the development of interests and skills, organises play and activities, gives extra food, and provides materials necessary for the activities conducted. Whenever possible, aid in kind is provided.

The centre's actions include sociotherapy and preventive activities, cultural education, spare time organisation, practical skills development, the organisation of events promoting creativity among children and young people, physical, social, and spiritual development, health protection, and the development and fostering of patriotic attitudes. Therapeutic, corrective, compensatory, speech therapy and addiction prevention services are provided, and juvenile delinquency is counteracted.

It is focussed on the integration of healthy and disabled children with emotional and behavioural disorders, and neglected children with children growing up in well-functioning families. The projects implemented with active participation from the subjects aim at building a community based on love, unity, and cooperation. Various forms of cooperation with parents are undertaken – individual

contacts, practical activities, regular (educational) and occasional meetings, using the assistance of specialists in solving crisis situations, participation in celebrations and the centre's activities, taking advantage of the pastoral service. The centre organises summer holiday and winter camps for its subjects (the Centre's Rules and Regulations).

The Edmund Bojanowski "Dobroć" ("Goodness") Association runs a day-care centre for the elderly and people living alone. It supports the activities of all centres for the benefit of people at risk of social exclusion – through education, care, professional and social activation. It is headquartered in the same building.

The Association's goal is to act for the benefit of people and families at risk of social exclusion, provide education, care, and upbringing, and also charity services. In cooperation with employment agencies, it contributes to the promotion of employment and professional activation among the unemployed and those who are at risk of layoff. It organises activities aimed at the integral development of the human being according to the guidance left by E. Bojanowski, by promoting and supporting the work of volunteers.

Association members and volunteers in the centres engage in activities towards social integration, and in physical, mental, and spiritual health care in order to prevent and counteract social pathology. An important goal is to foster national traditions, work on the improvement of national and cultural awareness and shaping social attitudes favouring the support of or participation in actions for the benefit of the needy in the spirit of Edmund Bojanowski.

There are field units operating within the internal structure of the "Dobroć" Association called Families of the Bl. Edmund Bojanowski. These units are described as "families" to emphasise the bonds between its participants in the spirit of brotherly love and service. Their objective is to involve their members in the continuous development of Christian life through personal formation and support for the needy through prayer, sacrifice, and work performed without expecting any personal gain. They are there to build intergenerational bonds and a family atmosphere both internally and externally, while providing care to those most in need among children and people who are destitute or suffer from illnesses (The "Dobroć" Association's Statutes).

Symeon and Anna's Home – a day-care centre for the elderly and people living alone, who take an active part in its life and daily operations and services. The subjects are provided with meals, spiritual support, regular activation classes and occupational therapy workshops. Cooperation with children from the nursery and children's day-care centre, and also the assistance of volunteers, helps support elderly people in difficult situations caused by loneliness, illness, or disability. The elderly can take advantage of nursing and medical assistance and care. They can read newspapers and magazines, watch films,

stroll, and go on trips.

This multi-generation family of the centre consists of people between the ages of 2 and 94 and features all generations. The youngest are the nursery children – the integrative nursery school for ages 3 to 6 and those from the day-care centre (2 to 6 years old). Then come the schoolchildren from the community day-care centre – 7 to 14, young people and volunteers – middle- and secondary-schoolers. Adults include parents, volunteers, and employees, laypeople and sisters – teachers, educators, instructors of corrective and practical classes. The elderly – senior citizens – are the subjects of the day-care centre. The joint exchange of values is favoured by good organisation of activities, the provision of specific classes and directing those introduced spontaneously, as well as the promotion of creativity and achievements.

Intergenerational integration in the Integration Centre of the Sister Servants in Dębica

The units comprising the centre are independent from each other in their actions to implement their specific actions and tasks arising from the goals and nature of their respective programmes. In their groups, they receive support and undertake actions adjusted to the needs and abilities relevant to their age groups, build mutual relations, cooperate and help improve each other's behaviour. The integration of this diversified group of subjects is for the benefit of each person and the community, as well as values and their protection through respect for tradition. It is realised in the daily life of the centre, its internal occasions and events open for the community.

The centres' family model is helpful in encouraging everybody to take responsibility for both himself or herself and others, to take care of the community and to adopt a suitable role in the atmosphere of understanding and acceptance, sharing problems and joys with others. The centre's style of operation is shaped by openness to people living in difficult conditions, suffering from illnesses, disabilities, and various hardships.

The actions towards education, care, creativity, physical, artistic, and practical activity involve all the subjects to an extent and in roles available to a given age group. Each day is organised in such a way that the proper proportions between study, work, prayer, play, and rest are maintained. The celebrations and rituals for Church feasts, national holidays, anniversaries, and personal occasions are observed. Preserving the rhythm of life, as fulfilled every day, week, month, season, and liturgical period is important both for the respective units and the entire centre. This rhythm gives all subjects a sense of security and of belonging to a community that provides support in their development and can also give it to others. Numerous meetings, activities, and events take place, featuring the subjects of var-

ious units, members of their families, and also the laypeople and sisters employed. The unique atmosphere of this multi-generation community fosters a mutual exchange of values. Joint actions integrate people of various ages and state of health, and they are an opportunity for cooperation, celebration, creative expression, and entertainment, presenting each other's achievements and sharing thoughts.

These forms of integration are fulfilled in parallel with educational activities addressed to all subjects. Through successive activities, children, young people and seniors learn to perceive elderly people in the context of human dignity, which does not fade as the years go by and the mental and physical state deteriorates. Projects aimed at developing such attitudes must go against the popular stereotypes, according to which youth, activity, and health are the constituents of human dignity. Permanent and occasional forms of work and functioning are also organised. Participation in joint actions is an opportunity for work, leisure, and the bridging of the generation gap. Everybody can also meet at joint integration events – the Christmas Eve and Easter gatherings, family festivities for Children's Day and at the start of the school year, and also a patriotic party.

Activities in multi-age groups take place as part of the "Kuchenska Babuni" (Grandma's Kitchenette), during which elderly women along with children prepare evening snacks, salads, and preserves for winter. During meetings between seniors, children and young people within the "Żywa biblioteka" (Living Library), elderly people tell stories of games, toys, fashion, and customs from their childhood and youth, about the events connected with the region, and share memories of their lives. There are forms of joint creative expression – the intergenerational theatre and ceramic workshops. Physical activities are organised for mixed groups – dancing, fitness, musical and sports games, in which children compete, and elderly people are the supporters.

The centre's style of operation and the forms of cooperation with the community have been developed through projects implemented under the Government FIO (Civic Initiatives Fund) programme and financial resources obtained within the framework of a tender. They are described and photographically documented on the http://siostry.net/?page_id=229 website.

The implementation of intergenerational integration projects started with the first edition of FIO in 2005 with the project "Jesteśmy sobie nawzajem potrzebni" (We Need Each Other), which was continued in 2006 in "Jesteśmy sobie nawzajem potrzebni – wzajemna wymiana wartości" (We Need Each Other – a Mutual Exchange of Values). The implementation of the task in these two stages concerned problems that affect intergenerational relations on an everyday basis. In its first aspect it addressed the problems of the loneliness and isolation of elderly people who also suffer from illnesses, helplessness, and the feeling of not being needed. The other aspect concerned the problem of the lack of understanding and ability

to establish contact between the elderly and young people. This way, the causes of the development and deepening of mutual barriers between generations were identified. A survey of the set of basic needs and desires of the task's addressees was also performed with their active participation. This allowed the determination and implementation of tasks that, in a simple and effective way, build friendly relations conducive to value exchange, providing mutual support, and preventing the isolation of individual generational groups and social exclusion.

Intergenerational integration cannot be an ad-hoc action bringing only temporary results – it has to be a process. Thanks to simple, creative actions, implemented close to the daily activities of family life, in which the sincerity and depth of relationships are tested, the attitudes of distrust, the feeling of superiority or isolation, and the lack of interest in overcoming barriers between the old and the new started to be eradicated. The project created numerous situations in which the addressees could open to others. In many of them the awareness that, although they cannot change their difficult financial or family situation, they can experience it with a different attitude, greatly increased their self-assessment and activity.

The results were achieved through workshops, advice, and meetings with the lawyer organised for volunteers, unemployed people and parents, integration meetings featuring addressees and other invited guests. The multigenerational theatre staged "Red Riding Hood"; the "Grandma's Kitchenette" and the "Living Library" started their activities. The practical and arts classes in workshops were implemented in groups. Inter-group activities provided the opportunity to integrate in practical action, support each other in pursuing a common goal, and jointly experience events, exhibitions, and occasions. Volunteers, young people, and the elderly saw the importance of formation meetings and training sessions relating to the health problems of elderly people, the type of care services and cultural animation.

2007 saw the implementation of the project entitled "Czy jest coś bardziej przyjemnego niż starość otoczona młodością, która chce się czegoś nauczyć?" (Can you imagine something more pleasant than old age surrounded by young people who wish to learn something?). The actions were oriented towards initiatives taken up by elderly people for the benefit of children and young people and educational activities relating to old age and multigenerational issues. They were focussed on the individual needs of various age groups and implemented according to the rule of the complementarity of respective people and groups.

Thanks to educational meetings for elderly people, based on John Paul II's Letter to the Elderly, their active involvement in practical activities with children and young people and performances for children, an increase in a positive attitude towards their old age and to young people was observed

among senior citizens. The contents of educational and reflective meetings for elderly people touched on numerous repressed anxieties, which they could discuss, adjusting their thinking, the way they saw themselves and the surrounding reality. Fitness activities for elderly people, also with children from the nursery school, improved the physical fitness and spirits of the subjects. A series of occasions to display the passion and activity of elderly people in the community did justice to old age, in all its differences from other age groups. The senior citizens made puppets and elements of decoration needed for the puppet theatre and performed in front of several groups of children from Dębica's nursery schools. The promotion of the idea of intergenerational integration in the community contributed to greater solidarity between the generations and counteracted ageist stereotypes. It stirred interest in the value and role of old age as a stage inherent in every human life.

In 2008, the "Dobrze, że jesteś!" (Good to have you here!) project was implemented. The task was aimed at "pulling" elderly people out of loneliness and social isolation. Due to health problems, reduced physical fitness, old age, and flawed ties with family and community, they become alone, and have to deal with severe hardship and deprivation. Although they suffer deeply from loneliness, it is difficult to help them. In a climate of intergenerational integration and its worked-out forms, the process of their re-integration into the community becomes easier and more effective. It takes time, however, and many simple and honest gestures of good will, acceptance and understanding of the essence of their individual problems on the part of those who extend the helping hand.

The task was implemented on the basis of the experiences of elderly people from "Symeon and Anna's Home", who managed to deal with the problem of loneliness by finding new tasks and roles at this stage of life. In cooperation with children and young people, they willingly undertook voluntary service for the lonely people they knew in their communities. The senior citizens started by preparing young people, by recalling their youth, often very difficult, their unfulfilled dreams, the lack of understanding and rejection, the lack of and betrayals by friends, moments of pain, etc. Over the course of those conversations, children and young people discovered that they also felt lonely on many levels, and that they often covered this feeling up with aggression, defiance, and giving up their ideals. They also got to know that it was they, by meeting elderly people in the centre, visiting each other, and doing something jointly or reciprocally, who helped senior citizens reappear among people, escape their loneliness, and made them feel needed, if only to speak about their loneliness.

The voluntary service of elderly and young people for lonely people contributed to the broadening of the intergenerational community and the development of solidarity through integrative actions.

Various resources were used to provide positive reinforcement to the task's addressees through the community of the centre in contacts, words, actions, using simple, but also extremely valuable means, such as presence, memory, devoted time, understanding, appreciation. This released own initiative of the participants and provided an opportunity to express themselves and their feelings.

"Good to have you here!" calendars and postcards promoting the idea of intergenerational integration were printed. Through the members of the "Dobroć" Association circles, calendars and children's letters reached lonely people in many places in Poland. The distribution of materials created in the project contributed to the development of forms of contact and inspired many people to take similar actions in their communities. Traditional methods of communication, of showing each other acceptance, respect, and positive reinforcement were adopted, and their value was rediscovered. Each of the addressees and participants had the opportunity to feel needed and valuable, to do his or her own tasks, for the performance of which others are needed, so that one can exclaim with joy – "Good to have you here!" and numerous opportunities to hear the same words in relation to himself or herself. This made it possible to see that loneliness does not have to be a problem for people of any age, if only we notice and accept each other, making the effort to change ourselves and the reality around us. The attitude of senior citizens to their own problems connected with old age and to young people also changed. Involvement in important matters and a sense of being needed improved their mental and physical well-being.

A series of educational activities for participants related to the issues of loneliness as a choice, caused by the physical lack of people and loneliness among people, which has its most significant source in the human being, in its inner life. In each of the age groups, these subjects led to interesting discussions, personal reflection, inspiring new actions and greater involvement. They contributed to more assistance provided to elderly people and the development of integrative actions between the young and the elderly, using the various potentials of those generations. This was supported by the development of social attitudes and participation in actions for the benefit of people in need, in the spirit of Bl. E. Bojanowski for whom social solidarity served as a basis for both charity actions and education.

Browsing through the memories and family keepsakes of senior citizens displayed at an exhibition was an occasion to experience touching moments and delve into stories unknown to the younger generation. The items aroused a lot of interest and helped young people get to know the personal, but also historical and community-based, experiences of the past. Presenting keepsakes and old items and displaying their value and significance, and also the personal stories they represent, brought many a fascinating memory to life.

Summary

Integration tasks form the priority of all the centre's units. The example of this multigenerational community comprising about 200 subjects and their families, the employees and volunteers, shows that integration is most fruitful when paired with the mutual exchange of values. The effectiveness of these actions can be seen in the lives of the families and the bonds, which have been regenerated and developed between families, generations, and individuals. For 12 years, the units have practised the concept of integration within its internal structure, while also taking actions directed towards the outside community.

The numerous and comprehensive activities and experience of the centres are supported by active support from the Convent of the Sister Servants and the "Dobroć" Association. Owing to this, other organisations, institutions, and Local-Government units have been included in activities inspired by Bl. E. Bojanowski's education system.

References:

1. Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), Notatki Edmunda Bojanowskiego (B).
2. Smoll A. (1969), Psychologiczne podstawy metod wychowania w systemie ochronkowym Edmunda Bojanowskiego (1814 – 1871). Maszynopis, Lublin.
3. Smoll A. (1991), *Analiza psychologiczna poglądów pedagogicznych Edmunda Bojanowskiego*, W: *Sługa Boży Edmund Bojanowski i jego troska o człowieka*, Grabonóg, p. 24 - 39.
4. Regulamin Placówki Opiekuńczo – Wychowawczej „Promyki Nadziei” w Dębicy, ul. Krakowska 15.
5. Statut Ochronki Sióstr Służebniczek BDNP Publicznego Przedszkola Integracyjnego w Dębicy, ul. Krakowska 15.
6. Statut Stowarzyszenia im. Edmunda Bojanowskiego „Dobroć” z siedzibą w Dębicy, ul. Krakowska 15.